

УДК 343.9(477)

О.П. КАРАНІКОЛА, Харківський національний університет внутрішніх справ

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: кількісно-якісна характеристика, латентність, умисне вбивство, заручник, викрадена людина

Як відомо, результати кримінологічного аналізу злочинності відіграють роль емпіричної бази для розробки загальнотеоретичних засад кримінологічної науки, кримінологічних характеристик і заходів запобігання злочинам окремих видів [1, с.52]. Проблемам протидії насильницькій злочинності в цілому та умисним вбивствам зокрема, присвячені праці таких вчених, як: Ю.М. Антонян, Г.А. Аванесов, В.В. Голіна, В.О. Глушков, Л.М. Давиденко, А.І. Долгова, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, А.П. Закалюк, О.М. Ігнатов, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв та ін. Однак, залишається чимало недосліджених аспектів, які стосуються як механізму вчинення окремих насильницьких злочинів, так й існування насильницької злочинності як такої. В значній мірі вирішення цих питань залежить від наявності об'єктивної кримінологічної інформації щодо стану злочинності та окремих її видів.

Метою даної статті є встановлення кількісно-якісної характеристики умисних вбивств заручника або викраденої людини в Україні, що, з огляду на обмеженість відповідних відомчих форм статистичної звітності, є можливим лише з урахуванням рівня таких злочинів, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників.

Аналіз кількісно-якісних показників стану умисних вбивств заручника або викраденої

людини як і будь-якого іншого виду злочинів доцільно проводити в порівнянні з даними щодо всієї злочинності в країні. Оскільки взаємозв'язок окремих видів злочинності зі станом злочинності взагалі має характер взаємозв'язку частини і цілого, це дозволить виявити наявність певних неузгоджень в динаміці змін рівня окремих видів насильницьких злочинів [2, с.92].

Як свідчить аналіз статистичних даних МВС України [3, 4] та Генеральної прокуратури України [5, 6], за період з 2002 р. по 6 місяців 2014 р. усього було зареєстровано 5983753 злочини (кримінальні правопорушення). Найбільша їхня кількість припадає на 2003–2004, 2010–2011 та 2013 рр. Загалом спостерігається стрибкоподібна динаміка у показниках: з 2002 до 2003 рр. кількість злочинів зростала, з 2004 по 2008 рр. поступово знижувалася, у 2009–2011 рр. знов рівень злочинності збільшувався, у 2012 р. він сягнув вниз, а у 2013 р. знов таки стає більшим, за 6 місяців поточного року зареєстровано досить багато злочинів і, якщо ця тенденція триватиме і далі, 2014 р. можна буде вважати роком з найбільшим рівнем злочинності за останнє десятиріччя (табл.1).

Щодо показника умисних вбивств (ст.115 КК України), то з 2002 р. по 6 місяців 2014 року їх було зареєстровано 41649 (це 0,7% від загальної кількості зареєстрованих злочинів). Протягом 2002–2012 рр. цей показник поступово знижувався з 4262 до 2048, тобто, більше, ніж у двічі, але у 2013 р. він різко збільшився і перевищив навіть показник 2002 р., а за 6 місяців 2014 р. кількість умисних вбивств вже майже досягла рівня 2013 р.

Аналіз показників умисного вбивства заручника або викраденої людини у структурі умисних вбивств в цілому показав, що за період з 2002 р. по 6 місяців 2014 р. було зареєстровано 12 злочинів даного виду, що складає 0,03% від загальної кількості зареєстрованих умисних вбивств (за 2002–2012 рр. цей показник дорівнював в середньому 0,1%).

Таблиця 1 – Загальна кількість зареєстрованих злочинів (кримінальних правопорушень), передбачених п.3 ч.2 ст.115 КК України

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013	6 міс. 2014
Всього зареєстровано злочинів	450661	556351	520105	485725	420900	401293	384424	434678	500902	515833	443665	563560	305656
Умисне вбивство	4162	3875	3632	3194	3093	2790	2609	2395	2300	2432	2048	5861	5598
Умисне вбивство заручника або викраденої людини	1	0	0	1	2	0	1	0	0	2	2	1	2
Виявлено осіб, що вчинили умисне вбивство заручника або викраденої людини	1	1	1	1	1	0	0	0	4	1	1	-**	-**

Примітка: * Тут і надалі за текстом, якщо не вказано інше, за 2012 р. наводяться статистичні дані станом на 20.11.2012 р., оскільки у зв'язку з приведенням нормативно-правових актів у відповідність до Кримінального процесуального кодексу України, що набрав чинності 20.11.2012 р., та Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, МВС України скасовані статистичні форми звітності: № 2 (наказ МВС від 16.01.2008 р. № 16), № 1-АВ (наказ МВС від 19.07.2010 р. № 601), № 1-ЗП (наказ МВС від 26.12.2011 р. № 954), № 2-Є (наказ Генеральної прокуратури, МВС від 20.02.2012 р. № 14/154).

** Дані у відповідній формі статистичної звітності не передбачені.

Загалом умисне вбивство заручника або викраденої людини має найменшу частку у структурі умисних вбивств в країні (і структурі вбивств в цілому). Однак при цьому слід враховувати наступне. По-перше, частка кваліфікованих вбивств у структурі загальної кількості зареєстрованих вбивств, у структурі загальної кількості зареєстрованих умисних вбивств та замахів та у структурі загальної кількості зареєстрованих умисних вбивств поступово зростає [7, с.188–196]. По-друге, вбивству, як і будь-якому виду кримінальних правопорушень, властива латентність, отже реальна оцінка рівня умисного вбивства заручника або викраденої людини повинна здійснюватися виходячи, перш за все, з урахування рівня таких злочинів, як викрадення людини та захоплення заручників.

Що стосується безпосередньо умисного вбивства заручника або викраденої (п.3 ч.2

ст.115 КК України), то за період з 2002 р. по 6 місяців 2014 р. було зареєстровано 12 злочинів (це 0,03 % від загальної кількості зареєстрованих умисних вбивств). У 2003–2004, 2007, 2009–2010 рр. подібних злочинів не було зафіксовано у статистичних даних. У 2002, 2005, 2008 і 2013 рр. вказаних злочинів було зареєстровано по 1; у 2006, 2011–2012 і 2014 рр. – по 2. Таким чином, з 2011 р. спостерігається тенденція до збільшення відповідних показників. Прогнозується збільшення показника до кінця 2014 р. у зв'язку із негативними політичними, військовими подіями та соціальними катаклізмами, що мають місце у країні.

За вказаний період часу було виявлено 11 осіб, що вчинили умисне вбивство заручника або викраденої людини: у 2002–2006 та 2011–2012 рр. – по 1 особі на рік, а у 2010 р. таких осіб було виявлено 4, що становить 36,4 % від загальної кількості виявлених осіб, що вчини-

ли умисне вбивство заручника або викраденої людини. Зазначимо, що у 2003–2004 та 2010 рр. не було зареєстровано жодного злочину за п.3 ч.2 ст.115 КК України, але підрозділи ОВС у вказаний період виявляли осіб, що вчиняли відповідні діяння протягом минулих років.

Що стосується такого злочину, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини, то статистичні дані свідчать, що за період з 2002 по 6 місяців 2014 р. усього було зареєстровано 5983753 злочинів. Із них за ст.146 КК України виявлено 3770 (0,06 % від загальної кількості злочинів), табл.2.

Таблиця 2 – Загальна кількість зареєстрованих злочинів (кримінальних правопорушень), передбачених ст.146 КК України

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013	6 міс. 2014
Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146 КК)	208	233	210	214	268	298	329	388	357	319	269	267	410
Виявлено осіб, що вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146 КК)	93	87	88	81	105	96	172	151	238	275	312	-*	-*

Примітка: * Дані у відповідній формі статистичній звітності не передбачені.

У динаміці з 2002 по 2005 рр. абсолютним показникам притаманне незначне коливання, але з 2006 по 2009 рр. включно кількісні показники зростають з 214 до 388 злочинів, наступний період з 2010 по 2013 рр. характеризується як відносно стабільний – показники злочинності знижуються до межі у 267 злочинів, але 2014 р. з об'єктивних причин і з урахуванням складної ситуації вже показав себе у якості найбільш важкого року – так, за 6 місяців показник кількості злочинів за ст.146 КК України вже сягнув відмітки у 410 злочинів. Отже в цілому можна констатувати стабільне зростання рівня реєструємих випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини.

Щодо кількості виявлених осіб, що вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини, то усього з 2002 по 2012 рр. їх було 1698 (45,0 % від кількості злочинів, зареєстрованих за ст.146 КК України); за 2013 та 6 місяців 2014 рр. статистичні дані віднос-

но кількості виявлених осіб відсутні. Рівень розкриття також мав нестабільний характер: якщо у 2002 р. було виявлено 93 особи, у 2003–2005 рр. цей показник трохи знизився (до 81), але у 2006 р. він знов зростає до відмітки у 105 осіб, у 2007 р. було виявлено 96 осіб, а з 2008 по 2012 рр. кількість виявлених осіб, що вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини, неухильно зростає – з 172 до 312 осіб. Зазначимо, що у 2003, 2007 та 2009 рр., незважаючи на виявлення великої кількості вказаних злочинів, осіб, які вчинили їх вчинили, виявлялося не досить багато. Також із загальної маси виділяється 2012 р., коли за ст.146 КК України у провадженні знаходилося 269 злочинів, а осіб виявлено значно більше – 312 осіб.

Як можна бачити з наведеного, щонайменш 55 % осіб, які вчиняють незаконне позбавлення волі або викрадення людини, залишаються невстановленими. Останні роки кількість виявлених за цим злочином осіб

суттєво зросла. На наш погляд, це в більшій мірі свідчить про поширений рецидив даного злочину, що, як відомо, призводить до того, що чим частіше (більше) особа вчиняє злочини (особливо однотипні), а з часом тяжкість вчиняємих злочинів лише зростає, то тим скоріше вона буде виявлена правоохоронними органами. Отже можна казати про наявність значної кількості осіб, що безкарно вчиняють незаконне позбавлення волі або викрадення людини та є потенційними вбивцями тих, кого вони незаконно утримують.

Стосовно такого злочину, як захоплення заручників, аналіз даних показав, що за дос-

ліджуваний період за ст.147 КК України зареєстровано 131 злочин (0,002 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів). Так, з 2002 по 2006 рр. абсолютні показники коливалися у межах 10–17 злочинів, у 2007–2009 рр. показники знизилися до рівня 7–9 злочинів, у 2010–2011 рр. знов зросли, але несуттєво – до 10–12 злочинів, у період 2012–2013 рр. показники злочинності знизилися суттєво – вдвічі-втричі – до 4–5 злочинів, але вже у 2014 р. кількість злочинів за ст.147 КК України, що знаходилися у провадженні, також втричі зростає до показника у 12 злочинів (табл.3).

Таблиця 3 – Загальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень (злочинів), передбачених ст.147 КК України

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013	6 міс. 2014
Захоплення заручників (ст.147 КК)	15	10	17	10	12	7	8	9	12	10	5	4	12
Виявлено осіб, що вчинили захоплення заручників (ст.147 КК)	5	4	13	10	5	5	2	4	17	17	15	-*	-*

Примітка:* Дані у відповідній формі статистичній звітності не передбачені.

Що стосується кількості виявлених осіб, що вчинили даний злочин, то усього з 2002 по 2012 рр. таких осіб було виявлено 97 осіб (74,0 % від кількості злочинів, зареєстрованих за ст.147 КК України); за 2013 та 6 місяців 2014 рр. статистичні дані відносно кількості виявлених осіб відсутні. Рівень розкриття у динаміці характеризується наступними тенденціями: у 2002–2003 рр. виявлялося 4–5 злочинців, у 2004–2005 рр. показник збільшився (до 10–13 осіб), у 2006–2007 рр. він зменшується вдвічі до відмітки у 5 осіб, а у 2008 р. взагалі до 2 осіб, у 2009 було виявлено 4 особи, а наступні 2010–2012 рр. характеризуються максимальними показниками – кожного року було виявлено по 15–17 осіб. Зазначимо, що 2002, 2003, 2006, 2008 та 2009 рр., характеризуються низьким рівнем виявлення осіб відносно реєструємих злочинів: так, у

2002 р. у провадженні знаходилося 15 злочинів, а осіб по них було виявлено лише 5, у 2003 р. – 10 злочинів (4 особи), у 2006 р. – 12 злочинів (5 осіб), у 2008 р. – 8 злочинів (2 особи), у 2009 р. – 9 злочинів (4 особи). У 2010-2012 рр. ситуація змінюється – тут, навпаки, зареєстровано менше злочинів при більшій кількості виявлених осіб – у 2010 р. – 12 злочинів (17 осіб), 2011 р. – 10 злочинів (17 осіб), 2012 р. – 5 злочинів (15 осіб).

Таким чином, незважаючи на те, кількість виявлених осіб, що вчиняють захоплення заручників останні роки зростає, щонайменш кожна четверта винна особа залишається невиявленою. Враховуючи таку специфічну характеристику даного злочину, як його очевидність (обумовлену зв'язком вчиняемого захоплення з вимогами що висуваються злочинцем до третьої сторони), такий рівень невиявлених осіб,

які безкарно вчиняють захоплення заручників та є потенційними вбивцями тих, кого вони захоплюють викликає занепокоєння.

Дослідження свідчать, що в кожному п'ятому випадку викрадення людей має місце вбивство потерпілого [8, с.66]. Відповідно до цих розрахунків на 3770 зареєстрованих за 2002–2014 рр. випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини може припадати близько 754 випадків умисного вбивства осіб, що утримуються злочинцем. Відповідно на 131 зареєстроване захоплення заручників може припадати близько 26 вбивств останніх.

Отже, такий низький рівень реєструємих в Україні умисних вбивств заручника або викраденої людини, на наш погляд, скоріше свідчить не про реальний стан даного виду злочинів, а про високий рівень його латентності. Проведений вітчизняними дослідниками ретельний аналіз стану вбивств в Україні, показав, що рівень латентності умисних вбивств відносно показника реєстрації у офіційних статистичних звітах коливається в межах від 1:2 до 1:7. Тобто, в середньому на 1 зареєстроване вбивство припадає 5 вбивств, які повинні бути зареєстровані, але лишаються латентними. При цьому, існування такої частини латентних вбивств пов'язане, перш за все, з чинниками приховування злочинів від обліку. Ці вбивства криються в тяжких тілесних ушкодженнях, що призвели до смерті потерпілого, в числі безвісті зниклих осіб, що залишилися не розшуканими, в числі непізнаних трупів, самогубств тощо. В цілому ж на 1 зареєстроване вбивство припадає до 16 потенційно вчиняємих вбивств, лише четверта частина з яких об'єктивно повинна знаходити своє відображення в офіційній статистиці [9, с.126–127].

З огляду на результати наведеного вище аналізу, згідно якого відповідно до кількості реєструємих випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників, на 12 зареєстрованих протягом останніх тринадцяти років в нашій країні випадків умисного вбивства заручника або викраденої людини припадає 780 потенційно латентних вбивств даного виду. Таким

чином, на один зареєстрований випадок умисного вбивства заручника або викраденої людини припадає 5–6 латентних злочинів. З урахуванням латентності самих захоплень заручників та викрадень людини дане співвідношення може вбути набагато більшим. Отже, наведені розрахунки відповідають розрахункам фахівців щодо співвідношення виявлених умисних вбивств до латентних на рівні 1:5. При цьому, логічним є те, що переважну кількість латентних вбивств даного виду складають саме вбивства викраденої людини.

Враховуючи викладене можна зробити наступні висновки. Умисне вбивство заручника або викраденої людини має найменшу частку у структурі умисних вбивств, реєструємих в країні. В той же час, частка кваліфікованих вбивств (в тому числі досліджуваного злочину) у структурі загальної кількості зареєстрованих умисних вбивств та замахів та умисних в цілому вбивств поступово зростає. Прогнозується суттєве збільшення частки досліджуємих злочинів до кінця 2014 р. у зв'язку із негативними політичними, військовими подіями та соціальними катаклізмами, що мають місце в країні.

Оцінка рівня умисного вбивства заручника або викраденої людини з урахування рівня таких злочинів, як викрадення людини та захоплення заручників дозволяє зробити висновок, що такий низький рівень їх реєстрації скоріше свідчить не про реальний стан даного виду злочинів, а про високий рівень його латентності на рівні 1:5. Логічним є те, що переважну кількість латентних вбивств даного виду складають саме вбивства викраденої людини.

Враховуючи те, що на відміну від умисних вбивств заручника або викраденої людини незаконне позбавлення воля або викрадення людини та захоплення заручника у половині випадків вчиняються групою осіб, а також на те, що для останніх злочинів характерний більший рівень вчинення їх рецидивістами, латентними залишаються переважно ті умисні вбивства заручника або викраденої людини, які вчиняються групою осіб (переважно організованими злочинними угрупованнями). В той же час, латентними залишається і частка

так званих «побутових», в тому числі алкоголізованих умисних вбивств викраденої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики / О. Кулик // Право України. – 2009. – № 7. – С. 52–57.

2. Ігнатів О. М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / О. М. Ігнатів ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – 605 с.

3. Звіт МВС України про злочинність (форма № 1, затверджено наказом Держкомстату України від 10.12.2002 р. № 436, наказом МВС України від 04.11.2003 р. № 1291, наказом МВС України від 16.01.2008 р. № 16, наказом МВС України від 27.07.2010 р. № 332) за 2002–2012 роки.

4. Звіт МВС України про осіб, які вчинили злочини на території України (форма № 2, затверджено наказом Держкомстату України від 10.12.2002 р. № 436, наказом МВС України від 04.11.2003 р. № 1291, наказом

МВС України від 16.01.2008 р. № 16, наказом МВС України від 27.07.2010 р. № 332) за 2002–2012 роки.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013 рік (форма № 1. Затверджено наказом ГПУ від 23.2012 р. № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402#.

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 6 місяців 2014 року (форма № 1. Затверджено наказом ГПУ від 23.10.2012 р. № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402#.

7. Ігнатів А. Н. Общая характеристика состояния убийств в Украине / А. Н. Игнатов // Криминологический журнал Байкальск. гос. ун-та экономики и права. – 2013. – № 3. – С. 188–196.

8. Насимов Г. А. Причины и меры предупреждения убийств: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Насимов Геннадий Асафович. – М., 2004. – 279 с.

9. Ігнатів А. Н. Убийство: криминологическое исследование : монография / А. Н. Игнатов. – Симферополь : КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2012. – 176 с.

Каранікола О. П. Кількісно-якісна характеристика умисних вбивств заручника або викраденої людини в Україні / О. П. Каранікола // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 123–128 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_21.pdf

З огляду на обмеженість відповідних відомчих форм статистичної звітності та латентність умисних вбивств відповідний аналіз здійснено з урахуванням рівня таких злочинів, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників.

***

Каранікола О.П. Количественно-качественная характеристика умышленных убийств заложника или похищенного человека в Украине

Учитывая ограниченность соответствующих ведомственных форм статистической отчетности и латентность умышленных убийств, соответствующий анализ осуществлен с учетом уровня таких преступлений, как незаконное лишение свободы или похищение человека и захват заложников.

***

Karanikola O.P. Quantitative and Qualitative Characteristics of Homicides Hostage or Kidnapped Person in Ukraine

Given the limitations of the respective departmental statistical reporting forms and the latency of homicides, the corresponding analysis was done according to the level of crimes such as false imprisonment or kidnapping and hostage-taking.